

לקנאת פין משנית, המשמשת להדיפת הריגושים הנשיים, בייחוד להדיפת ההתקשרות הנשית לאב. זה אינו עולה בקנה אחד עם ההתרשמות שלי. ככל שאנו בטוחים בכך שחיוזקים מאוחרים יותר מתגשמים באמצעות גרסיה ותצורות-תגובה, וככל שקשה לעשות הערכה יחסית של מרכיבי הליכידו המתמזגים יחד, אני סבור בכל זאת, שאיננו רשאים להתעלם מכך שלאותם ריגושים ראשוניים של הליכידו יש עוצמה סגולית הנותרת עדיפה על כל הריגושים היותר מאוחרים; בעצם נכון לכנותם – לא ניתנים להשוואה. נכון בהחלט שקיים ניגוד בין הקשר אל האב לבין תסביך הגבריות – זהו הניגוד הכללי בין אקטיביות לפסיביות, בין גבריות לנשיות – אך זה אינו מקנה לנו זכות להניח שרק אחד מהם הוא הראשי, ואילו האחר חייב את כוחו רק להתגוננות. ואם ההתגוננות נגד הנשיות מתנהלת באופן כה נמרץ, מנין תוכל לשאוב את כוחה אם לא מהשאיפה לגבריות שמצאה את ביטויה הראשון בקנאת הפין של הילד ולכן ראויה להיקרא על שמו? השגה דומה יש לי נגד התפיסה של ג'ונס (Jones, 1927), שלפיה השלב הפאלי אצל הילדה אמור להיות תגובת הגנה משנית ולא שלב התפתחותי אמיתי. זה אינו עולה בקנה אחד הן עם היחסים הדינמיים והן עם רצף הזמנים\*.

## פיצול האני בתהליך ההגנה

מזה זמן-מה אני נמצא במצב המעניין של אי-ידיעה, האם יש להתייחס למה שאני רוצה לומר כאל משהו ידוע מזמן ומובן מאליו, או אולי כאל דבר חדש לחלוטין ומפתיע ביותר. אני נוטה להאמין באפשרות השנייה. בסופו של דבר שמתי לב לעובדה, שהאני הצעיר של האדם אליו אנו מתוודעים לאחור עשרות שנים כפצינט אנליטי, התנהג במצבי לחץ מסוימים באופן משונה. נוכל לתאר באופן כללי ומעורפל למדי את התנאי לכך, אם נאמר שהתנהגות זו התרחשה תחת השפעת טראומה נפשית. אני מעדיף להדגיש מקרה בודד, שאתארו במדויק, ובוודאי אינו מקיף את כל האפשרויות והתנאים שגרמו להתנהגות זו. האני של הילד מצוי בשירות תביעת דחף רבת-עוצמה שבדרך-כלל הוא רגיל לספקה, ולפתע אוחות בו בהלה בגלל חוויה אשר מלמדת אותו, כי התוצאה הצפויה מהמשך סיפוק זה היא היווצרות סכנה של ממש שקשה יהיה לו לשאתה. על כן עליו להחליט עתה: או להכיר בסכנה הממשית, להרכיז ראשו בפניה ולוותר על סיפוק הדחף, או להתכחש למציאות ולהאמין שלא קיימת כל סיבה לפחד, כדי שיוכל לדבוק בסיפוק. זהו, אפוא הקונפליקט בין תביעת הדחף לבין התנגדותה של המציאות; אלא שהילד אינו מממש אף לא אחת משתי האפשרויות, או, באורח מדויק יותר, הוא מממש בו-זמנית את שתיהן. זהו אותו דבר עצמו, לפי שהוא נענה לקונפליקט בשתי תגובות מנוגדות שהן תקפות ויעילות באותה מידה. מצד אחד הוא דוחה את המציאות בעזרת מנגנונים מסוימים ואינו מוכן לקבל שום איסור. בו-זמנית, הוא מכיר בסכנה הקיימת במציאות ומקבל על עצמו את החרדה מפניה כסימפטום מכאיב; חרדה שמפניה הוא מבקש, מאוחר יותר, להתגונן. יש להודות שזהו פתרון מחוכם מאוד של מורכבות הקושי. שני הצדדים המתנצחים ביניהם קיבלו את חלקם; הדחף רשאי לשמר את סיפוקו, ובצד זה למציאות ניתן הכבוד שהיא ראויה לו. אולם כידוע, רק המוות ניתן בחינם. ההצלחה הושגה במחיר היווצרות של קרע באני, קרע שלא יירפא לעולם, ותחת זאת יילך ויגדל עם הזמן. שתי התגובות המנוגדות הננקטות ביחס לקונפליקט מהוות את גרעינו של פיצול האני. תהליך זה נראה לנו כה מוזר, מפני שאנו מתייחסים אל הסינתזה של תהליכי האני כאל דבר מובן מאליו. אולם ברור שאין צדק בהתייחסות מעין זו. לתפקוד הסינתטי של האני, שהוא כה חשוב, יש תנאים מיוחדים, לפיכך הוא נתון לשורה של הפרעות.

אם אשתול לתיאור סכמטי זה פרטים של תולדות מחלה אחת, יהיה בכך

\* בניגוד לפרויד, מניחים הורני וג'ונס שקיימת זהות נשית ראשונית אצל הילדה.

משום יתרון. ילד אחד התוודע, בגיל שבין שלוש לארבע, אל איבר המין הנשי, עקב פיתוי מצד ילדה בוגרת יותר. לאחר ניתוק היחסים ביניהם המשיך את הגירוי המיני באוננות ידנית נמרצת. עד מהרה נתפס על-ידי המטפלת הנחושה והיא איימה עליו בסירוס, שהוצאתו לפועל תהיה מוטלת, כרגיל, על האב. במקרה זה מתקיימים התנאים להיווצרותה של בהלה איומה. האיום בסירוס כשלעצמו אינו צריך להשאיר רושם רב, לפי שהילד מסרב להאמין לו. אין הוא יכול לתאר לעצמו כלל שקיימת אפשרות לפרידה מהאיבר אשר זוכה להערכה כה רבה. הילד יכול היה להשתכנע כי אפשרות זאת קיימת בשעה שראה את איבר המין הנשי, אלא שבאותה שעה לא הסיק מסקנה זו. הרתיעה מפני אפשרות כזו היתה גדולה מדי ולא היה אז אף מניע שיאלצו לכך. אדרבה, מה שאולי עורר אי-נוחות, הושקט על-ידי המידע כי מה שחסר כאן עוד יופיע. כלומר: מאוחר יותר יצמח לה האיבר. מי שהתכוון די הצורך בבנים יכול להיזכר בהתבטאות כזאת למראה איבר המין של האחות הקטנה. אולם פני הדברים הם שונים כששני הגורמים נפגשים\*. אז מעורר האיום את זיכרון ההבחנה שנחשבה בשעתה לבלתי מזיקה, ומוצא בה את האישור מטיל האימה. הילד סבור עתה שהוא מבין מדוע לא נראה פין באיבר המין של הילדה, ושוב אינו מעז להטיל ספק שלאיבר המין שלו עלול לקרות אותו דבר. מכאן ואילך הוא חייב אפוא להאמין במציאותה של סכנת הסירוס.

התוצאה הרגילה של בהלת הסירוס, תוצאה שנחשבת לנורמלית, היא עתה כניעת הילד לאיום, מתוך צייתנות מלאה או חלקית, על-ידי הימנעות מלשלוח את ידו אל איבר המין. הימנעות זו עשויה להיות מיידית או שהיא מושגת לאחר מאבק ממושך, ומהווה ויתור גמור או חלקי על סיפוק הדחף. אלא שעלינו להיות מוכנים לכך שהפציינט שלנו יידע לעזור לעצמו באופן אחר. הוא ייצור לעצמו פְּטִיש, שהינו תחליף לפין החסר של האשה. בכך הוא מתכחש אמנם למציאות, אבל גם מציל את הפין שלו עצמו. אם אין הוא חייב להכיר בכך שהבת איבדה את הפין שלה, אזי מפסיד האיום שאיימו עליו את אמינותו. מכאן שאין הוא צריך גם לחשוש לפין שלו והוא יכול להמשיך באוננות ללא הפרעה. אקט זה של הפציינט מרשים אותנו בשל הפניית העורף למציאות, וכתהליך שהיינו רוצים לייחדו כפסיכוזה, ואף אין הוא שונה בהרבה מפסיכוזה, אולם בכל זאת ברצוננו להשהות את שיפוטנו, כי בהתבוננות מדוקדקת יותר נגלה הברל שאינו נטול חשיבות. הילד לא סתר כך בפשטות את תפיסתו באמצעות הלוצינציה של פין במקום בו לא היה קיים כלל פין. במקום זאת הוא נטל על עצמו התקת ערך, היינו: העביר את משמעות הפין אל חלק גוף אחר על-ידי תהליך של רגרסיה אשר בא לעזרתו. מובן שהתקה זו נגעה רק לגוף האשה, אולם לגבי הפין שלו עצמו לא השתנה דבר.

התייחסות זו אל המציאות, שאפשר לכנותה ערמומית, קובעת את התנהגותו המעשית של הילד. הוא מוסיף לאונן כאילו אין ביכולתה של האוננות לסכן כלל את הפין שלו, אולם ב־זמנית הוא מפתח סימפטום, מתוך ניגוד גמור לאומץ-לבו ולאי-האכפתיות לכאורה שלו; סימפטום שמוכיח כי בכל זאת הוא מכיר בסכנת הסירוס. איימו עליו שאביו ירסו, ומיד לאחר מכן, במקביל ליצירת הפטיש, מופיעה אצלו חרדה עזה מפני ענישה בידי האב. חרדה זו תעסיק אותו זמן ממושך, והוא יוכל להתגבר עליה ולפצות את עצמו (קומפנסציית-יתר) רק במלוא ההשקעה של גבריותו. גם חרדה זו מפני האב אינה מזכירה את הסירוס. באמצעות רגרסיה אל שלב אוראלי מופיעה החרדה כפחד מפני היטרפותו על-ידי האב. אי-אפשר שלא להיזכר כאן בקטע קרום מתוך המיתולוגיה היוונית, אשר מספר כיצד בולע האל-האב הזקן קרונוס את ילדיו, ורוצה לבלוע גם את צעיר בניו, זאוס; וכיצד זאוס, שניצל בזכות ערמומיותה של הרה אמו, מסרס מאוחר יותר את אביו. אולם אם לחזור אל המקרה שלנו, נוסיף עוד, שהילד הזה יצר סימפטום נוסף, אם כי פחות חשוב. סימפטום שבו הוא מחזיק עד עצם היום הזה: רגישות של שתי זררות הרגליים וחרדה מפני נגיעה בהן, כאילו בכל אותה תנועה הלוך ושוב שבין הכחשת הסירוס וההכרה בו, בכל זאת הגיע לסירוס ביטוי נוסף ברור עוד יותר...\*

\* כאן נקטעה כתיבת המאמר, מן האחרונים שחיבר פרויד טרם מותו, אשר נושא את התאריך 2.1.1938.

\* איום הסירוס ומראה איבר המין הנקיבי.